

Antikopernikanstvo: premisa neke filozofske metode

Marko Miočič

Uvod

Kriterij za ustreznost metode je njena uporabnost. Izbira metode v filozofiji sicer že implicira neko določeno vrsto filozofije, katere paradigmatični (ne pa edini) predstavnik je Nietzsche – namreč takšno, ki si izbere svoj smoter in nato na podlagi tega izbere metodo za doseg tega smotra. Če nas filozofija v času po smrti boga pripelje v nihilizem, to zahteva uporabo drugačne filozofije, drugačne metode. Ker smo soočeni z dejstvom večmetodne realnosti filozofije, se nam lahko izbira metode in smotra zdi poljubna. Nekateri so fenomenologi, drugi so spekulativni realisti, spet tretji heglovci. Če rabo naštetih konceptualnih ogrodij ali drugih pristopov razumemo kot filozofsko metodo, potem v tem članku želim pokazati, da izbira metode ni vedno oziroma v celoti poljubna, saj se v redkih, a za filozofijo dragocenih situacijah razkrije, da se izbira neke metode izteče v nesmisel in jo zato lahko, mogoče celo prvič, okličemo za neuporabno. Uporabna metoda mora poleg imanentnega razvoja premis v sklepe slediti tudi svojemu objektu proučevanja, če se ta s spremembo osvetlitve razkrije kot ovira za napredovanje metode, in prevprašati lastne premise, premise teh premis in tako dalje, da se morda celotna metoda izkaže za neuporabno, četudi samo lokalno – se pravi, da je njen doseg omejen.

V skladu s tem bom sledil dediščini kopernikanskega obrata in skušal nakazati posledice njegove nedovršenosti v metodah razlaganja družbenih pojavov, kakršna je fenomenološka, za sodobno sociopolitično realnost.

McKenzie Wark je ob začetku pandemije covid-19 na blogu *Identities* objavila kratek esej z naslovom »Theory in a Pandemic«, na koncu katerega pokaže, da je teorija praksa, ena izmed praks, toda to zanjo pomeni, da ni privilegirana med njimi, zato »ne skuša uveljaviti suverenosti nad drugimi vrstami vednosti« (Wark 2020). Kot »intersticij«¹ med jeziki drugih ved in disciplin oziroma kot »metapraksa« pa se mora vseeno »umestiti med druge prakse« (ibid.).

Izhajajoč iz opozicije kopernikanske in antikopernikanske metode v filozofiji, pri čemer prva postulira interpretativno prepletenost subjekta in predmeta, druga pa prednost subjekta doživljanja, članek prikazuje razmislek o implikaciji te metodološke opozicije za dojemanje kriznih družbenih situacij, za katere je ključna raba tehnologije, konkretno epidemije covid-19. Osnovna teza je, da zgodovinska, praktična in tehnološka določenost družbenih pojavov zahteva tak metodološki pristop filozofske refleksije, ki tem momentom spoznanja pripisujejo ne le enakovredni status kot subjektu, ampak predvsem vselejšnjo epistemološko vpletenost subjekta v te dejavnike spoznanja in njihovo soizvornost ter vzajemno konstituiranost.

V nadaljevanju bom poskusil pokazati, da je pandemija covid-19 prikazala nujnost kopernikanskega razsrediščenja človeka in njegovega neposrednega spoznanja. Skliceval se bom na Benjamina Brattona, teoretika tehnologije, in sicer na njegovi deli *Teraformiranje* (Bratton 2020) in v slovenščino neprevedeno *Revenge of the Real*, s podnaslovom *Politics for a Post-Pandemic World* (Bratton 2021). Zagovarjal bom, da je za uspešno (tudi teoretsko) spopadanje s pandemijo covid-19 (in morebitnimi bodočimi pandemijami) potreben afirmativen odnos do tehnologije, ta pa ni mogoč ne samo brez kopernikanskega obrata v filozofiji, ampak tudi brez boja proti antikopernikanstvu, ki se prvemu zoperstavlja in filozofsko misel ovira.

1 Kopernik in kopernikanska revolucija v astronomiji

Nikolaj Kopernik je leta 1543 izdal delo *O kroženjih nebesnih krogel*, v katerem je utemeljil tako imenovani heliocentrični model vesolja, ki je sčasoma izpodbil

1 Tudi: medceličnina. Izraz izvira iz histologije in označuje tisti del tkiva, ki obdaja celice in jim zagotavlja funkcionalnost.

ptolemajski oziroma geocentrični model, ki je bil v splošni veljavi vse od antike (Rossi 2004). Ta primer se pogosto uporablja za demonstracijo znanstvene revolucije oziroma menjave znanstvene paradigme, torej prevladujočega teoretskega modela znanstvenega razlaganja nekega pojava. Za teoretizacijo kopernikanskega obrata se bom »obrnil« k Jeanu Laplancheu, ki v delu *Seksualno in enigma*, ki se sicer ukvarja s psihoanalizo in kritiko nekaterih Freudovih predpostavk, v prvem delu analizira tako imenovano kopernikansko revolucijo (Laplanche 2008, 7–8). Laplanche že v začetku določa, da je revolucija sicer pojem, ki je bil temu odkritju dodan naknadno, ker je v Kopernikovem času pomenil edino kroženje okrog nečesa (ibid.)².

Važno je, da je imela že v predgovoru k drugi izdaji *Kritike čistega uma* iz 1787, torej skoraj 250 let po Koperniku, ampak tik pred dogajanjem v Franciji, beseda »revolucija« nov, danes pogostejši pomen pospešenega kvalitativnega preskoka. Kopernikanska revolucija je torej, tako trdi Laplanche, revolucija proti ptolemajskemu modelu geocentrizma (Laplanche 2008, 8). Ptolemaj je bil astronom iz 2. stoletja našega štetja, ki je sintetiziral dotedanjo astronomsko vednost, in sicer po izročilu tradicije, ki sega nazaj vse do prvih opazovalcev zvezd, npr. tistih, ki so za svoja spoznanja plačali ceno spotikanja in padanja v razne vodnjake. Tudi sam Kopernik je bil seznanjen z deli predhodnih zagovornikov teorije, da se ne vrtili vse okoli Zemlje oziroma okoli nas. Najznamenitejši je bil Aristarh s Samosa (čeprav geneza te miselne linije za nas niti ne bo toliko bistvena). Bistveno je, da ima takšen miselni obrat od tega, da se nebesna telesa vrtijo okoli Zemlje, do tega, da se ne, poleg astronomskih tudi epistemološke posledice.

Po ptolemajskem modelu smo že imeli krožno gibanje, okroglost Zemlje, rotacijo Zemlje okoli svoje osi – ki je že v veliki meri pojasnila, zakaj se stvari na nebu (Sonce, Luna) premikajo. Z Luno že ni bilo večjih problemov, Sonce in planeti pa so zahtevali drugačne teoretizacije, da bi astronomi lahko pojasnili, zakaj je njihovo »kroženje« okoli Zemlje čudno, nepravilno, a vseeno v veliki meri predvidljivo. Za gibanja teh teles se je uporabljalo pomožne razlage, na primer ta, da so njihova gibanja ekscentrična oziroma da *krožijo okoli nečesa*,

2 To mimogrede ni ušlo niti prvaku besednih iger Lacanu, ko je leta 1969 študentsko gibanje provociral s tem dvojnimi pomenom besede »revolucija«: namreč, da se na koncu vrneš na izhodišče, kar se nanaša na njihove zahteve po tem, kar so pozneje imenovali »družba znanja« in po kateri je, tako Lacan, pod »objektivno« vednostjo skrit parcialni vzgib gospodarja (Lacan 2008, 97–114). Torej ne emancipacija, ampak kvečjemu drugačno in manj neposredno gospostvo – to, čemur je dosti kasneje Jean-Léon Beauvois rekel liberalna sužnost (Beauvois 2000); Ulrich Beck je v tej liniji prepoznal družbo tveganja (Beck 2001), Zygmunt Bauman »tekočo moderno« (Bauman 2002), Fredric Jameson materialnost postmodernizma (Jameson 1991) itn.

kar ni središče kroženja, in uvedlo pojme, kot so »deferenti«, »epicikli«, »ekscen-tri«. Za vsako novo gibanje je bilo treba napraviti novo *ad hoc* pojasnilo, zakaj se to nebesno telo izmika predvidljivi tirnici kroženja, in jo ustrezno teoretizirati, pri čemer pa je osnovni model – vse se vrtilo okrog Zemlje – ostal. Kopernik je pokazal, da Zemlja kroži okrog Sonca, prav tako pa tudi drugi planeti, ki pripadajo temu, kar je poslej naše osončje (ibid., 10).

Na tej točki se želim za trenutek obrniti k sodobni teoriji inflacije vesolja po velikem poku. Ta je splošno sprejeta, zanjo pa bi lahko veljala neka tiha implikacija, da *ima vesolje neko središče*. Če se nekaj širi, se mora širiti od nekod in ta točka bi lahko veljala za nekakšno središče vesolja. Zgodi pa se, da ne glede na to, ali središče opredelimo glede na vrtenje, maso, naboj ali širjenje, tega središča ne moremo najti. Vesolje se namreč ne širi iz neke točke navzven, ampak se razdalje med vsemi točkami povečujejo v enaki meri. Vesoljski predmeti se skozi čas ne oddaljujejo eden od drugega; so razmeroma fiksni v prostoru – prostor *kot tak* se širi. Veliki pok si zamišljamo kot izvirajočega iz neke točke, iz katere se je potem vesolje

razširilo navzven, ampak pred njim vesolja pač ni bilo. Veliki pok je prej kot »v eni točki« nastal »povsod« v vesolju, in sicer to vemo, ker je pustil za seboj artefakt: sevanje kozmičnega ozadja. Ker je hitrost svetlobe konstantna, vesolje pa neskončno, lahko v teoriji zaznamo stvari, ki so se zgodile poljubno časa nazaj. Če bi vesolje izviralo iz ene same točke, bi lahko to točko zaznali kot vir kozmičnega sevanja (najlaže bi zaznali svetlobo). Ampak take točke ni, sevanje pa lahko zaznamo povsod in v povprečju enakomerno (Baird 2013).

Da je vesolje neizmerno, je torej implikacija heliocentrizma. Neprijetno bi bilo, ocenjuje Laplanche, misliti, da so ostale zvezde in nebesna telesa, ki jih lahko zaznamo, med seboj oddaljena za razdalje, ki po rangi velikosti neznanstvenemu umu ne pomenijo malodane nič smiselnega. Ne samo, da oddaljene zvezde niso del našega osončja, ampak so do njega bolj kot ne brezbrizne – zvezde, galaksije se ves čas rojevajo in umirajo.

Kopernikanska revolucija torej ne pomeni samo premika središča kroženja iz Zemlje v Sonce, ampak tudi odsotnost slehernega središča. Revolucionarna gesta ni v tem, da pokaže, da je središče nekje drugje, pač pa že v sami preprosti možnosti, da neka privilegirana točka – in tu nedvomno gre za privilegij –, točka središča *ne obstaja*. Resda nebesne krogle krožijo ena okoli druge, toda ni ničesar takega, kot je središče vsega kroženja.

2 Kant in kopernikanska revolucija v metafiziki

Izraz »kopernikanstvo« uporabljam torej v pomenu vsakršne epistemološke razsrediščenosti človeka. Vemo, da je Freud nekoč opredelil tri narcistične rane, ki so prizadele človeka: odkritje Kopernika, da ni središče vesolja; odkritje Darwina, da med njim in živaljo ni privilegirane razlike; in svoje lastno, po kateri človek ni gospodar v lastni hiši, ker mu vladajo sile nezavednega (Freud 1977, 273). V nasprotju s tem poznamo antične sofiste, kot je bil Protagora, ki je bil znan po geslu »človek naj bo merilo vseh stvari«, in humanizem (kot ta izraz razumemo danes), ki implicitno izhaja iz iste predpostavke. Lahko si torej predstavljamo, da je Freud z narcističnimi ranami meril na protagorejske človekocentrične teorije. Laplanche bo v nadaljevanju svojega dela Freudu sicer očitaval ravno »udomačitev nezavednega«, torej njegovo usrediščenost (oziroma zlasti procesov, kot sta projekcija in potlačitev) v neki eni in isti osebi, namesto da bi upošteval sile drugosti, ki to osebo določajo (zato tudi »enigma« v naslovu)³ (Laplanche 2008).

Zakaj obstaja težnja po razsrediščenju? V prvi vrsti zato, ker je središče zlasti in predvsem sumljivo. Središče si v radikalnem in nekoliko grobem smislu lahko zamišljamo kot analogno s tem, da psihotična oseba v svoji blodnji trdi, da je ona pravzaprav glavni junak našega vesolja, vsi ostali pa so samo podporni liki.⁴ Ne moti se v samo tem, da je prav on glavni junak, središče življenja kot takega (in ne svojega lastnega), ampak da sploh obstaja karkoli, kot je glavni junak nekakšnega življenja kot takega.

Kopernikov epistemološki preboj je bil torej v tem, da je pokazal, da Zemlja ne miruje, temveč se tudi sama giblje oziroma da je *eno izmed* nebesnih teles. Opazovalec na Zemlji, ki gleda zvezde, je vselej podvržen tudi »lastnemu« gibanju, ki ga mora odtlej upoštevati.

Prispodobno kopernikanskega obrata je slovito uporabil tudi Immanuel Kant v predgovoru k drugi izdaji *Kritike čistega uma* iz 1787, ko jo je apliciral na metafiziko:

Doslej se je privzemalo, da se mora vse naše spoznanje ravnati po predmetih; vendar so se ob tej predpostavki izjalovili vsi poskusi, da bi o njih izvedeli kaj a priori skozi pojme, ki bi razširili naše spoznanje. Zato poskusimo enkrat, ali ne bi v nalogah metafizike napredovali bolje, če privzamemo, da se morajo predmeti ravnati po našem spoznanju, kar se tedaj že bolje

3 »Seveda jaz ni gospodar v lastni hiši, a konec koncev je kljub vsemu v lastni hiši« (Laplanche 2008, 23).

4 V gamerski kulturi se jim pogosto reče NPC, *non-playable character*.

sklada z iskano možnostjo spoznanja predmetov a priori, ki naj bi nekaj ugotovilo v zvezi z njimi, še preden so nam dani. (Kant 2019, 27)

Analogija med Kantovim metafizičnim podvzetjem in Kopernikovim odkritjem nam dela težave, ker se izkaže, da ni tako zelo jasna. Laplanche tu meni, da Kant ni popolnoma iskren, in mu pripiše »novo ptolemajsko usrediščenje«: središče spoznanja premakne s predmetov v človekove zmožnosti zrenja in spoznanja. Če se spoznanje ne ravna po predmetih spoznanja, temveč obratno, pa še vedno velja, da se eno ravna po drugem, da je eno od tega »središče«, ki pa je bilo ravno značilno za ptolemajski model (Laplanche 2008, 13).

V nasprotju z Laplancheom (in v skladu z lastno interpretacijo nauka prof. Zdravka Kobeta pri dodiplomskem predmetu Nemška klasična filozofija) pa tu postuliramo, da Kant meri na nekaj drugega, nekaj *bolj kopernikanskega*. Ne toliko to, da naj bi bil človek (kot privilegirani prebivalec Zemlje) središče dogajanja (gibanja, fizikalnih procesov, udeležnosti v prostoru in času), temveč bolj to, da je udeležen v dogajanju in podvržen enakim zakonitostim kot substancialni svet.⁵

Da »se predmeti ravnajo po našem spoznanju« je torej treba razumeti v smislu, da smo udeleženi v njih, namesto da bi se nanje nanašali »od zunaj«; to je torej formula kopernikanskega obrata, kot jo razumemo za namene tega prispevka.

3 Dvoboj fenomenologije in tehnologije

Edmund Husserl, začetnik fenomenologije, je kopernikanski obrat v filozofiji odkrito zavračal.⁶ Husserl je trdil tudi, da Zemlja dejansko je središče vesolja. Trditev moramo sicer razumeti kot zagovor fenomenološkega pristopa in ne kot astronomsko nazadnjaštvo (Himanka 2005) – čeprav prvo, kakor bom pokazal, lahko vodi v slednje, in prav v tem je poanta, ki jo izpostavi Benjamin Bratton v svojih delih (Bratton 2020; 2021). Fenomenologija se je od svojega začetka slabo spopadala s pojmom tehnologije ravno zato, ker je njeno

5 Subjektne forme pri Kantu ne gre razumeti kot neodvisen princip, ki formira kategorije in jih vnaša »od zunaj«, ampak je tudi sama smiselna le, kolikor sodeluje pri konstituiranju predmetnosti. Podobno je ugotavljal Foucault: s tem ko je človek postal pozitivna figura vednosti, trdi v delu *Besede in reči* (s podnaslovom *Arheologija humanističnih znanosti*), je izgubil »stari privilegij refleksivnega spoznanja oziroma misli, ki misli sebe«. (Foucault, 2010, 396)

6 Husserlovo razumevanje kopernikanskega obrata je nekoliko različno od Kantovega, zato poudarjam, da je tu mišljen kopernikanski obrat v Kantovem smislu. To opombo dolgujem M. Markiču.

»nasebno« delovanje (kot funkcionalna oziroma nepokvarjena⁷) bistveno skrito pred fenomenalnim svetom. V predgovoru k delu *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija* je Husserl poudaril, da znanost v krizi (ki ne izhaja iz človekove subjektivnosti, pač pa iz »golihi dejstev«) »[p]rincipialno izključuje ravno vsa tista vprašanja, ki so najbolj pereča za človeka, ki je v naših nesrečnih časih prepuščen najusodnejšim prevratom: vprašanja po smislu ali brezsmiselnosti vsega človekovega bivanja« (Husserl 2003, 8). Problem znanosti, trdi Husserl, je v tem, da ne upošteva, da so zaznave posredovane skozi transcendentalni zaznavni aparat; znanost pozablja, da je vselej že posredovana, da je aposteriorna. Podobno je trdil tudi Kant, a zanj je tudi mišljenje podano skozi ta isti aparat in zato ni nič bolj primarno od vednosti. Pri Husserlu je vednost, ki ni vednost o zakonitostih zaznavanja (oziroma transcendentalna vednost), zato vselej sekundarna.⁸

Heidegger, Husserlov učenec, je z razločitvijo na bit in bivajoče ter opredelitvijo človeka kot tubiti to Husserlovo lastnost obdržal (le da jo prenesel na bit samo). Tako Husserlu kot Heideggerju pa je skupno to, da (nevidne) mehanizme oziroma načine delovanja, tehnologijo, znanstvene razlage in vednost o »zunanjih« pojavih nasploh zavrmeta, češ da je to kvečjemu metafizika, ki je pojavom »podtaknjena«. Iz tega izpeljeta njeno nepristnost in (kot bomo skušali pokazati) manjvrednost, saj je dostopna kvečjemu hermenevitično oziroma vselej subjektivno.⁹ Seveda gre za metafiziko (razumljeno splošno, kot sistem trditev o strukturi neke realnosti) – toda ta metafizika mora vključevati tudi zaznavni aparat (ki realnost konstruira, modelira in reprezentira), drugače je nekonsistentna (kot je pokazal že Kant).

Bratton na prvih straneh dela *Teraformiranje* omenja dve »kopernikanski« fotografiji: *Modra frnikola* (»*The Blue Marble*«) in Črna luknja. Prva je iz leta 1972 in prikazuje Zemljo, kakor je bila posneta z Lune. Bratton brž navede

7 Cf. Heideggerjev argument o kladivu (Heidegger 2005, 104–109). Za zagovor Heideggerja v branje (ali poslušanje) priporočam tudi prispevek »Harman, Heidegger in metafizika objektov« Nejca Slukana na Radiu Študent.

8 Poleg tega Alenka Zupančič Žerdin pri Kantovi gesti poleg *kopernikanskega* obrata (ki nakazuje, da je svet ontološko nepopoln; da ga je, kolikor ga želimo spoznati, treba sproti dopolnjevati) prepozna tudi *keplerjevski* obrat (imenovan po Johannesu Keplerju) ki nakazuje ontološko nepopolnost jaza (iz česar formalno izpelje njegovo nezavedno) (Zupančič 1991). Pri Husserlu je jaz transcendentalne narave in ne pozna ničesar takega, kot je nezavedno (če zanemarimo problematiko konstitucije samega jaza, problematiko pasivne sinteze in problematiko genetične fenomenologije horizontov nejasne, temne danosti – zahvaljujem se M. Markiču za opozorilo glede poenostavitve).

9 Znanost se namreč poslužuje tehnologije: s pomočjo tehničnih priprav konstruira eksperimentalne pogoje in izvaja same eksperimente; ta vloga tehničnih priprav pa ima za posledico tako to, da sam pojem naravoslovne znanosti in njenega predmeta nujno vključuje sklic na tehnologijo.

Heideggerja, ki je v intervjuju za časnik *Der Spiegel* z naslovom »Samo kak bog nas še lahko reši« leta 1966 potožil: »Vsekakor sem se prestrašil, ko sem pred kratkim videč fotografije Zemlje, posnete z Lune. Atomske bombe sploh ne potrebujemo, izkoreninjenje ljudi je že tu. [...] Imamo le še čisto tehnološke razmere. To, na čemer danes živi človek, ni več Zemlja« (Bratton 2020, 11).¹⁰ Bratton pa fotografiji *Modre frnikole* nasprotno očita, da je še premalo kopernikanska, saj je fotografija fotoaparata, zagledanega v svoj izvor: Zemljo. Tisto pravo razsrediščenje je posebila šele druga, fotografija Črna luknja iz leta 2019, ki zares gleda *navzven* (in ne le navzgor) in je zaradi tega »v najboljšem pomenu besede – zastrašujoča« (ibid., 13).

4 Težave s pandemijo covid-19

Virus SARS-CoV-2 se je izkazal kot izvrsten primer nečesa, česar antikopernikanska filozofija ne zmore misliti (Bratton 2021). Informacije o bolezenskih znakih (kašelj, povišana telesna temperatura) in simptomih (utrujenost, *brain fog*, izguba okusa in voha) covid-19 so bili v času epidemije marsikomu posredovane preko medijev, a tudi tisti, ki so jih videli, so jih bili že vajeni od prej (prehlad, gripa itd.). Virusa kot takega ni bilo nikjer zaznati, saj ni viden s prostim očesom oziroma je »zgolj« *razlaga* teh znakov in simptomov. O njem zgolj slišimo od znanstvenikov in medijev, ki o njem govorijo z veliko več prepričanosti, kot bi je v masovni zmedenosti upravičeno pričakovali, zato obstaja možnost, da so preprosto zavedeni – npr. ker bi država hotela ustvariti izjemno stanje, kar je bil razlagalni domet Giorgia Agambena (Agamben 2020). Ker »ne vedo«, da so njihove razlage sveta pravzaprav aposteriorne, da »najdejo virus, ker ga iščejo, tam, kjer ga iščejo«, je prav mogoče, da »virusa v nekem radikalnem smislu pravzaprav *ni*«, saj je mogoče njegov obstoj dokazati zgolj s pomočjo tehnologije in znanstvenih teorij.

Kopernikanski obrat v filozofiji pomeni priznati veljavnost vednosti, čeprav je posredovana in ni dana a priori, ker tudi transcendentalni aparat ni enoten, enovit in nadzgodovinski, pač pa je odvisen od gonov, sil ipd., ki v subjektu delujejo in ga usmerjajo, ter od strukturnih okoliščin, v katerih subjekt deluje.

To seveda ni lahka ali intuitivna stvar, vendar je zmožna sama dokazovati svojo lastno neustreznost in se izpopolnjevati:

Travmatična težavnost [kopernikanskega] obrata izhaja iz naših lastnih

¹⁰ Celotni intervju je preveden tudi v slovenščino; in objavljen v reviji *Phainomena*, 1995, št. 13–14.

evolucijskih dosežkov. [...] S tem, ko sta se naše razširjeno spoznavanje in delovanje razvijala koeekstenzivno s tehnologijami, so novi zaznavajoči aparati opravljali zaželeno nalogo, vendar so občasno razkrili tudi povsem kontraintuitivno stvarnost v navzkrižju z modelom sveta, ki jih je kot tehnične novosti sploh omogočil (modeli morda nakazujejo potrebo, da stroji ob pravilni uporabi dokazujejo, da je model zgrešen). (Bratton 2020, 14)

Bratton tu izpostavi neko navidezno krožnost, ki pa je v resnici dialektične narave: da smo sploh sposobni prepoznati, da tehnološki model ne ustreza (bodisi zato, ker ne zastopa resničnosti, bodisi zato, ker je notranje protisloven), smo vselej že morali uporabiti tehnologijo, če je le razumemo ustrezno. Za razumevanje vzemimo opredelitev filozofa tehnologije Gilberta Simondona, kakor jo v delu *O načinu obstoja tehničnih objektov* programsko razkrije kot svoje izhodišče – po njegovem je tehnologija »posrednik med človekom in naravo«¹¹ (Simondon 1989, 3). Lahko bi rekli, da je opisani univerzum izrazito spinozovski – tehnologija in človeška dejavnost nista bistveno ločeni, temveč sta del iste substance.¹² Bratton sklene: »Če se upiramo učinkom tega presenetljivega razkritja, zato da bi zaščitili neizpodbitnost prvotnega modela, se trdovratno oklepamo tako običajne predstave sveta kakor primata reprezentacije kot take. Reprezentacije se lahko uprejo motečemu signalu reprezentiranega«¹³ (Bratton 2020, 14–15).

Spopad s podnebnimi spremembami ali pandemijo (trenutno ali bodočo) zahteva afirmativno dojetje tehnologije, saj je tehnologija že v rabi, metafizični pobeg od nje pa nikomur ne bo koristil (med drugim zato, ker tak beg običajno zanemari tehnološke pogoje svojega lastnega obstoja). Bistvo te afirmativnosti je v tem, da kopernikanstvo ne pripisuje primarnosti samouremeljenemu spoznavajočemu (v sebi usrediščnemu) subjektu v odnosu do konstituirane naravne predmetnosti, zato te ne dojema negativno, pač pa jo afirmira (saj jo razume kot epistemološko enakovredno s subjektom). Ta afirmativnost pa poleg tega ni zgolj neka neobvezujoča in nekonsekventna epistemološka drža, pač pa ima tudi praktično naravo. Slednje velja v dvojnem smislu: sama je neka praksa (je praktičen odnos do faktičnosti in nujnosti rabe tehnologije za samorazumevanje človeka v praktičnih, kriznih situacijah, kot je epidemija), poleg

11 Celotni citat: »Nasprotje, ki je bilo začrtano med kulturo in tehniko, med človekom in strojem, je lažno in neutemeljeno; razkriva nič drugega kot nevednost ali zamero. Pod površinskim humanizmom prikriva neko realnost, ki je bogato obdarjena s človeškimi naporji in silami narave in ki konstituira svet tehničnih objektov, posrednikov med človekom in naravo« (Simondon 1989, 9).

12 Za to opombo se zahvaljujem Gregorju Modru, ki mi jo je podtaknil v vprašanje na zagovoru diplomskega dela.

13 Ta prisposoda razlaga, zakaj je Brattonovo delo o pandemiji naslovljeno *Revenge of the Real*.

tega pa zahteva epistemološko prakso, ki tehnološkost enakovredno upošteva.¹⁴ Romantične predstave o tem, kako *je človek v resnici tisti pravi virus*, ki z antropogenimi spremembami škoduje naravi in se mora za njeno ozdravitev preprosto umakniti, izničujejo človekov potencial, da bi se tem spremembam (tudi pandemiji) aktivno in racionalno zoperstavljal.

Zaključek

Slavoj Žižek v članku »Subjektivna destitucija kot politična kategorija«, ki je lani izšel v reviji *Problemi*, obravnava podoben problem. Navaja neodvisnega indijskega novinarja Saroja Girija in njegov pojem »samodestitucije« kot obliko subjektivnosti: »tovariš kot objekt« je formulacija osebe, ki je odprta smrti, ki se ne boji umreti, kar je pogoj za njeno revolucionarno subjektivnost. »Tovariš kot objekt«, torej s subjektivnostjo, podrejeno objektivnemu, pa ne implicira, da »bi se morali opazovati in manipulirati s sabo iz hladne, 'objektivne' distance« (Žižek 2022, 87). Giri namreč uvede tudi obrnjeno formulo, »objekt kot tovariš«, torej obravnava objekta tako, da »se odpremo virtualnim potencialom objekta v intenzivni interakciji z njim« (v *ibid.*) oziroma to, kar v sodobnih tokovih ontologije imenujemo objektno-orientirana ontologija (krajše »o-o-o«), ki jo je med drugimi utemeljil Graham Harman.

Med drugim to pomeni obravnavo, denimo, vprašanja podnebne zloze v vsej njegovi kompleksnosti – torej tako tisto, kar lahko dojamemo (denimo prostrana polja odpadkov, ki so posledice kapitalistične industrije in potrošništva), kot tudi vse, česar ne moremo neposredno dojeti (povprečni dvig temperature).¹⁵ Objektno-orientirana ontologija sicer spada v širši tok spekulativnega realizma in se odpira kritikam, ki zadevajo primat epistemologije in njenega korelacionizma z ontologijo – torej, da obstoji le tisto, kar lahko vemo (zavestno ali ne) –, ker ontologijo pojmuje na navidez predmoderni način.

Žižek z Girijem in proti Harmanu ugotavlja, da sebe prepoznati kot objekt pomeni razdelitev sebe na sebe kot objekt in »jaz« kot praznino (namesto sebe

14 Alternativa, proti kateri argumentiramo, je ta: »kopernikanska« drža bi lahko zavzela fenomenološko držo transcendentnega, v sebi utemeljenega subjektne opazovalca (distanciranega od tehnologije), ki skuša smisel te krize (kot novega, neznanega družbenega pojava, ki zahteva nov način miselnega soočenja) razumeti iz neke subjektivne fenomenalnosti, ločene od fenomenalnosti tehnologije. Trdimo, da gre dejansko vselej že za tehnološko sokonstruiran pojav. Ponovno se zahvaljujem M. Markiču za pomoč pri ubeseditvi.

15 Kot čutna bitja seveda lahko zaznavamo spremembe v temperaturi, a jih ne moremo intuitivno statistično obdelati in upoštevati *povprečnega dviga temperature* kot tistega, kar dejansko nekaj pove o podnebnih spremembah.

kot subjekta) (Žižek 2022, 90). Namesto delitve na subjekt in objekt smo zvedeni na praznino in objekt.

Gledanje nase s stališča te »praznine« pomeni subjektivno uničenje, ki pa ni elitistični privilegij vodij, temveč ga uprimerjajo »tisoči, ki so tvegali svoje življenje v boju proti Covidu« (ibid., 93). Pojem si Žižek izposodi od Lacana, pri katerem gre za prekoračitev fantazme, odpovedi strukturirajoče realnosti. Subjektivni destitut na intenzivnem oddelku pacienta obravnava kot skupek kazalnikov vitalnih procesov (kot »golo življenje«) in ne kot osebo, a ravno s tem ji reši življenje.

Sklenemo lahko, da je pravzaprav privilegij, da se nam ni treba soočiti s subjektivno destitucijo v času krize.¹⁶ Antikopernikanski obrat proč od destituiranega, a proskupnostnega delovanja, k fenomenološko subjektivni resnici preizpraševanja virusa in nujnosti v tem primeru povzroči motnjo v delovanju zdravstvenega sistema, zaradi katerega bi trpeli vsi. Pandemija covid-19 je bolj kot kadarkoli prej prikazala šibkost izhajanja iz celovitega jaza, ki se mu dogajajo stvari – šibkost premise antikopernikanstva.

Literatura

- Baird, Christopher S. 2013. *Where is the center of the universe?*, *Science Questions with Surprising Answers* [spletni vir], dostopno na: <https://www.wtamu.edu/~cbaird/sq/2013/09/17/where-is-the-center-of-the-universe/>
- Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*, prev. Borut Cajnko, Ljubljana: /^{*}cf.
- Beauvois, Jean-Léon. 2000. *Razprava o liberalni sužnosti: analiza podrejanja*, prev. Borut Petrović Jesenovec in Slavica Jesenovec Petrović, Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*, prev. Mojca Savski, Ljubljana: Krtina.
- Bratton, Benjamin. 2020. *Teraformiranje*, prev. Marko Bauer, Ljubljana: Sophia.
- Bratton, Benjamin. 2021. *Revenge of the Real: Politics for a Post-Pandemic World*, London: Verso Books.
- Freud, Sigmund. 1977. *Predavanja za uvod v psihoanalizo*, prev. Mara Volčič-Cvetko, Jani Razpotnik in Vital Klabus, Ljubljana: DZS.
- Foucault, Michel. 2010. *Besede in reči*, prev. Samo Tomšič in Ana Žerjav, Ljubljana: Studia humanitatis.
- Heidegger, Martin. 2005. *Bit in čas*, prev. Tine Hribar, Valentin Kalan, Aleš Košar, Dean Komel, Andrina Tonkli Komel, Ivan Urbačič. Ljubljana: Slovenska matica.

¹⁶ Ali pa tudi ne v času krize – v medicinski stroki smo lahko vseskozi priče podobnemu razmišljanju.

- Husserl, Edmund. 2003. »Križa evropskih znanosti in transcendentna fenomenologija: uvod v fenomenološko filozofijo«, prev. Alfred Leskovec, *Phainomena*, let. XII, št. 45/46: 5–18.
- Jameson, Frederic. 1991. *Postmodernism, or, the Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Durham University Press.
- Lacan, Jacques. 2008. *Hrbtna stran psihoanalize*, prev. Samo Tomšič in Ana Žerjav. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Laplanche, Jean. 2008. »Nedovršena kopernikanska revolucija«, v: *id.*, *Seksualno in enigma*, prev. Samo Tomšič in Ana Žerjav, 7–42. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Rossi, Paolo. 2004. *Rojstvo moderne znanosti v Evropi*, prev. Miro Bajt, Ljubljana: /*cf.
- Simondon, Gilbert. 1989. *Du mode d'existence de objets techniques*, Pariz: Aubier.
- Slukan, Nejc. 2014. »Harman, Heidegger in metafizika objektov«, *Radio Študent*, dostopno na: <https://radiostudent.si/kultura/teorema/harman-heidegger-in-metafizika-objektov> (datum dostopa: 21. julij 2023).
- Žižek, Slavoj. 2022. »Subjektivna destitucija kot politična kategorija«, v: *Problemi 1-2/2022*: 85–110.
- Župančič, Alenka. 1991. »Kantov keplerjevski obrat«, *Filozofski vestnik*, let. XII, št. 2: 181–191.

Povzetek

Antikopernikanstvo: premisa neke filozofske metode

Kriterij za ustreznost metode je njena uporabnost. Izbira metode v filozofiji sicer že implicira neko določeno vrsto filozofije, katere paradigmatski (ne pa edini) predstavnik je Nietzsche – namreč takšno, ki si izbere svoj smoter in nato na podlagi tega izbere metodo za doseg tega smotra. Ker smo soočeni z dejstvom večmetodne realnosti filozofije, se nam zdi izbira metode in smotra poljubna. Tu pa bomo trdili, da izbira metode ni vedno oziroma v celoti poljubna, saj se v redkih, a za filozofijo dragocenih, situacijah razkrije, da se izbira neke metode izteče v nesmisel in jo zato lahko (morda celo prvič) okličemo za neuporabno. Uporabna metoda mora poleg imanentnega razvoja premis v sklepe slediti tudi svojemu predmetu proučevanja, če se ta s spremembo osvetlitve razkrije kot (epistemološka ali pragmatična) ovira za napredovanje metode, in prevprašati lastne premise za dovolj korakov nazaj, da se morda celotna metoda izkaže za (lokalno) neuporabno (torej je njen doseg omejen). V skladu s tem bomo sledili dediščini Kantovega kopernikanskega obrata in skušali nakazati posledice njegove nedovršenosti v metodah, kakršna je fenomenološka, za sodobno sociopolitično realnost.

Ključne besede: fenomenologija, Kant, ovira, kopernikanski obrat, subjekt

Summary

Anti-Copernicanism: A Premise of a Philosophical Method

The criterion for the appropriateness of a method is its usefulness. However, the choice of method in philosophy already implies a certain philosophy, the paradigmatic (but not only) representative of which is Nietzsche – namely, such a philosophy that singles out its cause, and then chooses a method to reach this cause. Since we are faced with the fact of philosophy of numerous methods, we feel that the choice of method and cause is arbitrary. However, this essay will claim that method selection is not always, or rather, entirely arbitrary, since it is revealed in certain situations, which are for philosophy quite valuable, that the choice of a certain method gives rise to nonsense, which is why we can (perhaps even for the first time) show it to be useless. A useful method must, in addition to the immanent development of premises to conclusions, also follow its object, if it should, perceived from a different perspective, turn out to be an (epistemological or pragmatic) obstacle preventing the advancement of the method, and question its premises, retracing sufficiently many steps taken that the entire method may be displayed as (locally) useless (meaning that its reach is limited). With regard to the above, this essay will follow the legacy of Kant's Copernican turn and attempt to point in the direction of the consequences of its incompleteness in methods, such as the phenomenological method, for contemporary socio-political reality.

Keywords: phenomenology, Kant, copernican turn, subject